

Zasłużeni statystycy dla nauki

„Nauki statystyczne są tym szczególnym aspektem postępu ludzkości, który nadał XX wiekowi jego specjalny charakter, (...) to do statystyka zwraca się obecny wiek w poszukiwaniu tego, co jest najistotniejsze we wszystkich ważniejszych przedsięwzięciach”

*Ronald Aylmer Fisher (1952)
(1890-1962)*

1. Rodowód statystyki

Geneza narodzin dyscypliny naukowej często stanowi wśród specjalistów przedmiot dyskusji, a nawet sporu. Odmienne podejście i koncepcja rodowodu dyscypliny naukowej powoduje różne rozwiązania. Proponowane rozwiązania przez określonych autorów mają na ogół umowy a tym samym dyskusyjny charakter. Statystyka nie różni się pod tym względem od innych dyscyplin naukowych. Można przyjąć dwa podejścia do rodowodu statystyki. W pierwszym podejściu autorzy wiążą początki nauki statystyki z państwowznawstwem, w drugim upatrują narodziny statystyki w pracach arytmetyków politycznych. Znamienny jest przy tym fakt, że arytmetycy polityczni - w odróżnieniu od państwowznawców - poszukiwali prawidłowości występujących w badaniach zjawisk.

W przypadku przyjęcia koncepcji według której nauka statystyki wywodzi się z państwowznawstwa, wówczas za twórców naszej nauki można uznać Gioranniego Botero, Hermanna Conringa, Johanna Achenwalla i innych głównych przedstawicieli statystyki opisowej. Uwzględniając drugą koncepcję zgodnie z którą statystyka wywodzi się z arytmetyki politycznej, wtedy za twórców tej dyscypliny należy traktować Johna Graunta, Williama Petty i Edmunda Halley'a.

2. Początki statystyki w Polsce

Jeśliby zaproponować koncepcję statystyki wywodzącej się z państwowznawstwa, jako pierwszego polskiego statystyka należałoby wymienić autora „Liber beneficiorum” i „Chrografii Królestwa Polskiego” Jana Długosza (1415 - 1480) (por. fot. obok), a jako dalszych przedstawicieli tej gałęzi wiedzy:

- ✓ autora „Traktatu o obojgu Sarmacjach”, Macieja Miechowitę (1457 - 1525);
- ✓ autora „Kroniki wszystkiego świata” i „Kroniki polskiej”, Marcina Bielskiego (1495 - 1575);
- ✓ autora „Polonii”, Marcina Kromera (1512 - 1589),
- ✓ autora „Polonia sive status regni Poloniae descriptio”, Szymona Starowolskiego (1588 - 1656),
- ✓ autora „Opisu europejskiej Sarmacji”, Macieja Strykowskiego (ok.1547 przed 1593).

Przy alternatywnym dziś przeważającym podejściu według którego statystykę w jej nowoczesnym rozumieniu zapoczątkowując prace wykorzystujące język liczb, miar i wag, stajemy wobec istotnego problemu, kiedy i przez kogo zostały w Polsce zapoczątkowane tego rodzaju badania. Ponieważ decydujemy się na przyjęcie tej właśnie alternatywy, wypada zająć się pierwszymi przedstawicielami tak rozumianej statystyki w Polsce.

Historycy statystyki określają konkretną datę narodzin tej dyscypliny: jest nią - zgodnie z przyjętą konwencją - data ukazania się książki Graunta „Naturalne i polityczne obserwacje poczynione nad biuletynami śmiertelności”, czyli rok 1662. Wiązanie narodzin dyscypliny naukowej z datą ukazania się dzieła, które zapoczątkowuje nową dziedzinę wiedzy, nie można odmówić słuszności stwierdza Edward Rosset (1897-1989). Zdaniem Rosseta obraz narodzin dyscypliny naukowej doznałby wzbogacenia, gdyby przy jego opracowaniu wziąć pod uwagę nie sam tylko fakt wydania książki, lecz również te wszystkie fakty i wydarzenia, które uitorowały drogę nowatorskiej pracy i które przyczyniły się do ugruntowania nowej gałęzi wiedzy. Przy całym zrozumieniu i szacunku dla wkładu, wniesionego do historii statystyki przez Johna Grunta (1620-1674) należy pamiętać o roli, jaką odegrały londyńskie biuletyny śmiertelności, na których Graunt oparł swoją pracę. Na podkreślenie zasługuje twórczy wkład kontynuatorów Graunta, a przede wszystkim słynnego astronoma Edmunda Halley'a (1656-1742), który zapoczątkował prace z dziedziny metodologii tablic wymieralności.

W Polsce początki naukowej statystyki wiążą się z następującymi faktami:

- ✓ pierwsze szacunki i spisy ludności;
- ✓ pierwsze publikacje statystyczne;
- ✓ zapoczątkowanie literatury statystycznej;
- ✓ tworzenie administracji statystycznej
- ✓ pierwsze wykłady ze statystyki

Pierwsze szacunki ludności w Polsce podejmowane były przez kilku autorów: Józef Wybicki oszacował liczbę ludności w 1777 roku na 5 391 364 osób; Aleksander Busching w 1772 na 8,5 mln. Stanisław Staszic w 1785 roku oszacował stan ludności na 6 mln; Fryderyk Moszyński w 1789 r. na 7 354 620 osób.

Józef Wybicki jako pierwszy w Polsce używa terminu „arytmetyka polityczna” (potem jako następny statystyk dopiero w 1814 roku użył tego terminu Dominik Krysiński (1785-1853)). Już w 1777 r. wg J. Łukaszewicza w tomie pierwszym „Listów patriotycznych” podejmuje próbę zastosowania pewnych metod statystycznych do szacowania liczby ludności, obszaru państwa i gęstości zaludnienia na podstawie danych z lustracji dymów przeprowadzonej przez komisje skarbowe w latach 1775-1777.

3. Instytucje statystyczne

Początki oficjalnej działalności statystycznej na ziemiach polskich przypadają na okres prac Sejmu Czteroletniego, to jest na lata 1788-1792. Sejm ten zarządził przeprowadzenie w 1789 roku pierwszego ogólnokrajowego spisu ludności połączonego ze spisem dymów. Wyniki spisu posłużyć miały powzięciu uchwały w sprawie podatku przeznaczonego na pokrycie kosztów utrzymania stałej, stutysięcznej armii.

Autorem tablic statystycznych spisu 1789 roku i statystycznej metody wymiaru podatków na wojsko był poseł hr. Fryderyk Józef Moszyński (1737-1817). (por. fot. obok). Należy zaznaczyć, że choć spis ludności i dymów z 1789 r. był pierwszym spisem państwowym, to jeszcze wcześniej, bo już od XVI wieku pojawiły się na ziemiach polskich różnego rodzaju rejestry, inwentarze i spisy (np. spisy ludności

diecezji krakowskiej z lat 1747-1749 i plockiej z 1773, 1776 i 1778 roku) sporządzone dla celów podatkowych, gospodarczych, wojskowych i kościelnych. Zawarte w nich dane liczbowe są dziś cennymi źródłami statystycznymi służącymi do różnych szacunków i analiz.

W okresie istnienia Księstwa Warszawskiego (1807-1815) stosunkowo intensywnie zaczyna się rozwijać działalność statystyczna. Odbyły się w tym czasie trzy spisy ludności: w 1808, 1810 i 1812 roku – były to pierwsze powszechne (pełne) spisy ludności, w których jednak, jak to wynika z analiz, pominięto znaczną liczbę mieszkańców Księstwa. Badano wówczas – stosując odrębne formularze dla miast i wsi – m.in. płeć, wiek, wyznanie i sytuację zawodową. Spis polegał na zbieraniu informacji w ciągu wielu miesięcy.

W celu opracowania materiałów spisowych powołano w 1810 r. Biuro Statystyczne podległe Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. Była to pierwsza centralna państwowa instytucja statystyczna na ziemiach polskich i jedna z pierwszych w Europie.

W Królestwie Polskim (1815-1867) zbieraniem i opracowywaniem danych statystycznych zajmowała się Komisja Rządowa Spraw Wewnętrznych i Duchownych.

W Warszawie w 1864 r. powstała Sekcja Statystyczna jako jednostka organizacyjna Magistratu. Do 1876 r. jej głównym zadaniem było przygotowanie materiałów do corocznie wydawanej publikacji p.n. „Obzor goroda Warszawy”. Od 1877 r. po zwiększeniu zakresu wykonywanych przez tę sekcję prac statystycznych zaczęła ona pełnić funkcję biura statystycznego m. Warszawy. Od 1877 r. do 1915 r. Urząd ten wydawał m.in. Sprawozdania Tygodniowe Sekcji Statystycznej Magistratu miasta Warszawy oraz Sprawozdanie o ruchu ludności miasta Warszawy za każdy rok.

Kierownikiem Sekcji Statystycznej był od 1876 r. przez ponad 30 lat statystyk i ekonomista prof. Witold Załęski (1836-1908) (por. fot. obok), jednocześnie wykładowca tych nauk w Szkole Głównej i od 1873 r. w Szkole Handlowej im. Kronenberga w Warszawie. W dorobku naukowym Witolda Załęskiego, dotyczącym rozwoju myśli statystycznej można wymienić następujące pozycje: „Teoria statystyki w zarysie” (1884),

„Kilka słów o teorii statystyki” (1888), „Królestwo Polskie pod względem statystycznym” (1900-1901), „Ze statystyki porównawczej Królestwa Polskiego” (1908). Podręcznik Załęskiego „Teoria statystyki w zarysie”, obejmuje, poza krótkim wstępem, pięć rozdziałów: *Statystyka jako metoda i jako nauka, Historia nauki statystyki, Historia statystyki administracyjnej, Kongresy statystyczne, Organizacja statystyki*. Książkę tę można uważać jako pierwszy polski podręcznik ze statystyki.

Pierwsze Biuro Statystyczne w Austrii powstało w Wiedniu w 1829 r., przy Centralnym Wydziale Rachunkowym Państwa, przekształcone w 1840 r. w Dyрекcję Statystyki Administracyjnej. W 1863 r. w Wiedniu zostaje utworzona Centralna Komisja Statystyczna działająca nieprzerwanie do 1921 r.

Pierwsze działania zmierzające do utworzenia biura statystycznego w Galicji miały miejsce przed 1870 rokiem. W 1866 r. do Wydziału Krajowego we Lwowie projekt tego przedsięwzięcia przedstawił Mieczysław Marasse (1840-1880) m. in. autor rozprawy p.t. „O pojęciu i zadaniu statystyki” Kraków (1866), która była pierwszą polską publikacją poświęconą teorii statystyki. Definiuje w niej zadania statystyki, którą dzieli na dwie części: ogólną i szczegółową, określa metody statystyk, prezentuje trzy sposoby opracowania danych statystycznych: tabelaryczne, graficzne i opisowe. Zalecił krytyczną selekcję danych statystycznych. Opublikował wiele artykułów z zakresu życia społeczno-politycznego i gospodarczego. Jest m.in. autorem pracy pt.: „Gospodarcze stosunki Galicji” (1874). Ze względu na oryginalną twórczość przypisuje się Mieczysławowi Marasie tytuł ojca polskiej statystyki.

Po długim okresie oczekiwania w 1873 r. we Lwowie dla Galicji zostaje utworzone Krajowe Biuro Statystyczne, funkcjonujące aż do 1918 r. i będące w dużej mierze instytucją

niezależną od centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu. Odegrało ono rolę nie tylko w rozwoju polskiej praktyki statystycznej, ale też znacznie przyczyniło się do postępu badań teoretycznych w zakresie statystyki.

Założycielem tego urzędu i długoletnim jego kierownikiem był Tadeusz Pilat (1844-1923), (por. fot. obok) - profesor statystyki i administracji na Uniwersytecie Lwowskim, współzałożyciel w 1885 r. i pierwszy Polak wśród członków Międzynarodowego Instytutu Statystycznego (MIS).

W roku akademickim 1886/87 był rektorem Uniwersytetu Lwowskiego a potem prorektorem 1887/88, czterokrotnie dziekanem Prawa i umiejętności politycznych tegoż uniwersytetu.

Między innymi napisał pracę pt.: „O metodach zbierania dat do statystyki żniw” (1871), „O miejskich biurach statystycznych i urządzaniu takiego biura we Lwowie” (1871), „Nieurodzaj w Galicji w roku 1875 i jego następstwa” (1876), „Podręcznik statystyki Galicyi” (1900). Redagował dzieło zbiorowe „Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych (1876, 11 tomów).

T. Pilat należał do pionierów badań statystycznych zwłaszcza w dziedzinie problematyki rolnej. Do szacunków o ówczesnych gospodarstwach wykorzystuje informacje korespondentów rolnych, zaangażowanych przez Galicyjskie Towarzystwo Gospodarcze. Był on pierwszym statystykiem, który wykorzystał szacunki w analizie i wnioskowaniu statystycznym.

Oddział Statystyki Przemysłu i Handlu Krajowego Biura Statystycznego wydawał od 1885 r. do 1894 r. „Rocznik statystyki przemysłu i handlu krajowego”. Ukazało się 16 tomów tej publikacji redagowanej przez dra Tadeusza Rutkowskiego (1852-1918). Wydawnictwo to było pierwszym polskim rocznikiem statystycznym charakteryzującym te branże gospodarki w Galicji.

W 1904 r. kierownikiem Krajowego Biura Statystycznego we Lwowie zostaje statystyk, ekonomista i prawnik prof. dr Józef Buzek (1873-1936) i pełni tę funkcję do 1910 r.. Jednocześnie od 1904 r. prowadzi wykłady w Uniwersytecie Lwowskim z zakresu statystyki i prawa, w 1906 r. zostaje powołany na członka Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu, w której już poprzednio pracował w latach 1899-1902.

W 1872 r. a więc rok wcześniej niż powstało Krajowe Biuro Statystyczne, zorganizowano we Lwowie Miejskie Biuro Statystyczne. Pierwszym jego kierownikiem (do 1881 r.) był Tadeusz Romanowicz (1843-1904), redagujący jednocześnie trzy pierwsze tomy „Wiadomości Statystycznych o mieście Lwowie” - głównej publikacji tego Biura, wydawanej w

latach 1874-1939.

W Krakowie Miejskie Biuro Statystyczne zostało utworzone w 1884 r. Jego założycielem był profesor statystyki i prawa administracyjnego na Uniwersytecie Jagiellońskim Józef Kleczyński (1841-1900), poprzednio przez kilka lat (1875-1880) pracownik Krajowego Biura Statystycznego we Lwowie i później członek korespondent Centralnej Komisji Statystycznej w Wiedniu.

W 1885 r. J. Kleczyński ogłosił na łamach „Przeglądu Polskiego” obszerny artykuł pt.: „Międzynarodowy Instytut Statystyczny” będący jedną z najwcześniejszych publikacji poświęconych tej instytucji, a w 1891 r. jako drugi Polak zostaje członkiem Międzynarodowego Instytutu Statystycznego (MIS). Opublikował m.in. prace „O obliczaniu ludności w latach między spisami” (1879), „Miejskie biura statystyczne” (1884). Kleczyński wywarł istotny wpływ na rozwój polskiej statystyki demograficznej.

W państwie pruskim już w 1805 r. utworzono w Berlinie Królewsko - Pruskie Biuro Statystyczne obejmujące swym zasięgiem działania cały obszar ziem polskich włączonych w czasie rozbiorów do Prus.

W Poznaniu w 1838 r. Józef Łukaszewicz (1799-1873) korzystając z różnych źródeł informacyjno - statystycznych wydaje dwutomowy „Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach”, w którym kreśli życie społeczno-gospodarcze miasta.

Wkład w rozwój polskiej myśli statystycznej miał filozof i ekonomista Augustyn Cieszkowski (1814-1894), który uczestniczył w II Międzynarodowym Kongresie Statystycznym w 1855 r. w Paryżu (jedyne Polak i jednocześnie sprawozdawca jednej z sekcji).

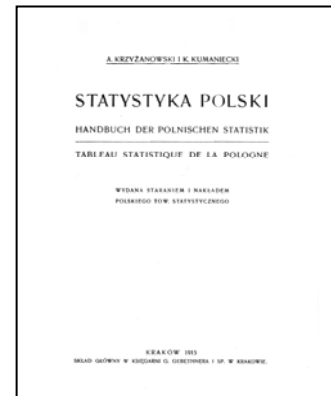
Pierwszym statystykiem, który określił zadania statystyki był Ignacy Franciszek Stawiarski (1776-1835). Zadania te przedstawił na posiedzeniu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie w referacie „Myśli o wydać się mającym dziele pod tytułem *Statystyka krajów polskich i Litwy*”. (Roczniki Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk, t. VIII, Warszawa 1812). Stawia on statystyce bardzo ważne zadania „obejmujące wielkie życzenia, żądania i oczekiwania polityków i ekonomistów politycznych idąc z pochodnią filozofii i duchem szperania po wszystkich okolicach opisać się mającego kraju daje dokładny rys jego fizycznych i moralnych sił i własności, wreszcie przez porównania, dokładne rachuby i podobieństwa wyciąga wnioski ku rzeczywistemu jego polepszeniu”. „Statystyka Polski” miała być opublikowana w trzech tomach na wzór *Statistique generale de la France* (1806), lecz nie została opracowana, ale zadania statystyków określone blisko 200 lat temu są dalej aktualne.

Przed I wojną światową niemal równocześnie pojawiły się w Krakowie i Warszawie inicjatywy wśród polskich uczonych opracowania publikacji statystycznej niezależnej od strony

tematycznej, metodologicznej i organizacyjnej od urzędów państwowej statystyki administracyjnej państw zaborczych.

Opracowania takiej publikacji obejmującej zasięgiem tematycznym obszary trzech zaborów podjęto się najpierw w Krakowie. W 1912 r. powołano właśnie w tym celu Polskie Towarzystwo Statystyczne – pierwsze profesjonalne stowarzyszenie statystyków. Prezesem tego stowarzyszenia wybrano prof. dr Juliusza Leo (1861-1918) wykładowcę skarbowości w Uniwersytecie Jagiellońskim, będącego jednocześnie wówczas także prezydentem m. Karkowa.

Polskie Towarzystwo Statystyczne w 1915 r. wydało – opracowaną przez prof. dr Adama Krzyżanowskiego (1872-1963) i prof. Kazimierza Władysława Kumanieckiego (1880-1941) – publikację p.n.: „Statystyka Polski” (por. strona tytułowa I tomu). Było to pierwsze polskie opracowanie pokazujące rozwój społeczno-gospodarczy na ziemiach polskich od początku XIX w. aż do I wojny światowej, Kumaniecki był założycielem

Polskiego Towarzystwa Statystycznego, pełniąc w nim funkcję sekretarza. Oprócz „Statystyki Polski” napisał m.in. „Studia z zakresu statystyki wędrowek” (1912), „Prawdopodobieństwo w statystyce” (1910).

Lwowski geograf i kartograf prof. dr Eugeniusz Romer (1871-1954) prowadził w latach 1915-1916 prace nad przygotowaniem „Geograficzno-statystycznego atlasu Polski”. W atlasie tym, opublikowanym w języku polskim, francuskim i niemieckim w Wiedniu w 1916 r., E. Romer zamieścił 32 tablice i 69 map dotyczących geografii, historii, demografii, przemysłu, rolnictwa, oświaty, podmiotów administracyjnych i politycznych. Obszerny materiał statystyczny zgromadzony w trakcie opracowania atlasu posłużył prof. Romerowi do wydania wspólnie z dr Ignacym Weinfeldem kolejnej publikacji statystycznej p.n.: „Rocznik Polski. Tablice statystyczne” (Kraków 1917). Wydawnictwo to opublikowane także w niemieckiej i francuskiej wersji językowej, było drugim po „Statystyce Polski” A. Krzyżanowskiego i W. Kumanieckiego tak obszernym rocznikiem statystycznym, pokazującym w ujęciu liczbowym stan gospodarczy i życie społeczne w trzech zaborach od przełomu XIX/XX w. po okres I wojny światowej.

Oprócz roczników statystycznych ukazują się też w okresie I wojny opracowania indywidualne z zakresu statystyki. Można tu wymienić m.in. statystyka i ekonomistę prof. dr Edwarda Grabowskiego (1880-1961) wykładowcę w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie, autora „Podręcznika statystyki” (Warszawa 1917), prof. dr Włodzimierza Makara (1885-1933), również wykładowcę statystyki i ekonomii w warszawskiej Wyższej Szkole

Handlowej, który w latach 1917-1918 opublikował trzypiętomową pracę pt.: „Rozwój terytorialny narodowości polskiej”, a także Zygmunta Gargasa (1876- ...) profesora ekonomii politycznej w Akademii Handlowej we Lwowie, autora m.in. następujących prac: „Studia z zakresu teorii statystyki” (Kraków 1901); „Staszic jako statystyk” (1902);

Zarówno roczniki statystyczne, jak i „Geograficzno-statystyczny atlas Polski”, a także inne prace statystyczno-historyczne wydane w czasie I wojny światowej były bardzo przydatne dla delegacji polskiej w rokowaniach pokojowych w Paryżu (1919) i Rydze (1921), przy ustalaniu granic Polski.

Rozwój zainteresowań statystycznych w Polsce uwięziony został powołaniem do życia pierwszego ośrodka wiedzy statystycznej - była nim utworzona w 1811 roku w Szkole Prawa i Administracji w Warszawie Katedra Statystyki. Kierownictwo Katedry powierzono statystykowi i ekonomie Wawrzyńcowi Surowieckiemu (1769-1827). Po utworzeniu Katedry Statystyki, nastąpiło wyraźne zainteresowanie dla statystyki jako odrębnej gałęzi wiedzy, a nie tylko jako narzędzia dla zastosowań i administracji. Warto przybliżyć sylwetkę pierwszego w Polsce profesora statystyki. Urodził się w średnio zamożnej rodzinie szlacheckiej w pobliżu Gniezna. Po studiach został nauczycielem prywatnym i ten charakter pracy pozwolił mu poznać ośrodki uniwersyteckie Wiednia i Drezna. W 1807 roku został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W tym okresie miał już wyrobioną opinię poważnego badacza zagadnień społecznych. Wykładał statystykę tylko przez rok, ale z edukacją i pracami naukowymi związany był przez całe życie. W 1812 roku powołany został na stanowisko sekretarza generalnego w ministerstwie oświecenia i zrezygnował z pracy pedagogicznej. W Królestwie Kongresowym w roku 1917 objął urząd rady do spraw administracyjnych i opieki nad funduszami edukacyjnymi. Do najważniejszych jego prac można zaliczyć: „O upadku przemysłu i miast w dawnej Polsce” (1810), „O rzekach i spławach krajów Księstwa Warszawskiego” (1810), „O statystyce Księstwa Warszawskiego” (1812-1813), „Śledzenie początków narodów słowiańskich” (1824).

Pomimo działalności Katedry Statystyki oraz istnienia od 1810 r. Biura Statystycznego przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych nie opublikowano wyników dotyczących spisów. Pierwsze obszerne opracowania statystyczne dotyczące głównie ludności zostało przygotowane przez Franciszka Rodeckiego pt.: „Obraz jeograficzno-statystyczny Królestwa Polskiego” Warszawa 1930. Publikację tę można uznać za pierwszy polski rocznik statystyczny.

4. Początki probabilistyki

Wydaje się, że nie jest zapewne dziełem przypadku że początki probabilistyki zbiegają się w czasie z początkami statystyki. Pierwsze prace arytmetyków politycznych Graunta, Pettyego i Halleya powstały w drugiej połowie XVII wieku. W tym samym czasie żyli i tworzyli wielcy twórcy probabilistyki: Blaise Pascal (1623-1662), Piotr Fermat (1601-1665), Christian Huygens (1629-1625), Jakub Bernoulli (1654-1705).

Analogicznie dzieje się i w Polsce.

Równocześnie z pierwszymi pracami statystycznymi powstaje u nas pierwsza praca z rachunku prawdopodobieństwa Jana Śniadeckiego (por. fot. obok) „O rachunku losów” wydana w 1817 roku. Przybliżmy sylwetkę pioniera polskiej probabilistyki. Urodził się w 1756 roku w Żninie w rodzinie mieszczańskiej.

Kształcił się w sławnym Kolegium Lubrańskiego w Poznaniu, a następnie w Krakowie w Uniwersytecie Jagiellońskim i za granicą: w Niemczech, Holandii, we Francji (u Laplace'a) i w Anglii. Od 1781 r. kierownik Katedry Wyższej Matematyki i Astronomii w Uniwersytecie Jagiellońskim. Był założycielem i pierwszym dyrektorem (1792-1803) obserwatorium astronomicznego w Krakowie. W roku 1806 objął stanowisko astronoma w Wilnie, a w latach 1807-1815 pełnił urząd rektora Uniwersytetu Wileńskiego. Był członkiem - korespondentem Petersburskiej Akademii Nauk, członkiem Warszawskiego i Krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Twórca polskiej terminologii matematycznej, prekursor statystyki matematycznej. Zmarł w Jaszunach w 1830 roku.

Karol Libelt (1807-1875) nazywa Jana Śniadeckiego „arcykapłanem umiejętności na całą Polskę i Litwę”. Z wielu prac J. Śniadeckiego wymienimy najważniejsze: „O nauk matematycznych początku, znaczeniu i wpływie na oświecenie powszechne”(1781); „Rachunku algebraicznego teoria przystosowania do linii krzywych”(1783); „O języku narodowym w matematyce” (1813); i oczywiście „O rachunku losów” (1817).

Warto wspomnieć, że Śniadecki już w 1790 roku napisał rozprawę pt. „Rachunek zdarzeń i przypadłości losu” ale nie była ona opublikowana (rękopis znajduje się w Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego). Można więc uważać, że moment narodzin polskiej probabilistyki jest dużo wcześniejszy, niż to przyjęto powszechnie uważać, ale z całą pewnością najściślej związany jest z osobą i twórczością Jana Śniadeckiego.

W następnych latach nie ma w polskiej literaturze rozpraw z zakresu rachunku prawdopodobieństwa. Dopiero na przełomie XIX i XX stulecia polska probabilistyka po długim zastoju zaczyna się znacznie uaktywniać. Jako najwybitniejszych probabilistyków z tego

okresu należy wymienić: Władysława Gosiewskiego, Bolesława Danielewicza i Samuela Dicksteina, Mariana Smoluchowskiego oraz Antoniego Łomnickiego. Przypomnijmy sylwetki wymienionych badaczy.

Władysław Gosiewski (1844-1911) matematyk, fizyk i filozof ukończył Szkołę Główną w Warszawie i uzupełnił studia w Paryżu. Był współzałożycielem czasopisma "Prace Matematyczno-Fizyczne (1888) i jednym z założycieli Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1907), członek polskiej Akademii Umiejętności. W pracy naukowo-badawczej poświęcił szczególną uwagę teorii prawdopodobieństwa. Wymienimy najważniejsze jego prace: „Z dziedziny rachunku prawdopodobieństwa” (Wiadomości Matematyczne, t. IV); „Z teorii rachunku prawdopodobieństwa” (Wiadomości Matematyczne, t. VI); „Oznaczenie odpowiedzi prawdopodobnych” (Wszechświat, t. IX, 1890); „O zasadach prawdopodobieństwa” (Przegląd Filozoficzny, t. VII, 1904); „Zasady rachunku prawdopodobieństwa” (1906). Ostatnia praca traktowana jest jako pierwszy w Polsce gruntowny podręcznik rachunku prawdopodobieństwa.

Adam Bolesław Danielewicz (1846-1935), matematyk, aktuariusz i statystyk ukończył Szkołę Główną w Warszawie na Wydziale Matematyki. (por. fot. obok). Jego dorobek jest stosunkowo obszerny, wymienimy następujące prace: „Z dziedziny statystyki matematycznej” (1884); „O prawie prawdopodobieństwa błędów przypadkowych” (Prace Matematyczno-Fizyczne, t. I, 1888); „O prawie prawdopodobieństwa układu błędów jako zdarzeń w ogóle zależnych” (Prace Matematyczno-Fizyczne, t. III, 1891/92); „O prawie prawdopodobieństwa błędów” (Prace Matematyczno-Fizyczne, t. IX, 1898); „Twierdzenie Poissona o prawie wielkich liczb” (Wiadomości Matematyczne, t. V, 1901); „O prawie wielkich liczb” (Wiadomości Fizyczne, t. VI, 1902). Głównie zapisał się w dziejach statystyki jako autor dwóch tablic wymieralności dla miasta Warszawy.

Samuel Dickstein (1851-1939), matematyk, pedagogik i historyk nauki, studiował w Szkole Głównej i Uniwersytecie Warszawskim, który ukończył w 1876 roku. Wykładał matematykę w Szkole Handlowej Kronenberga. W latach 1878-1888 utrzymywał i prowadził w Warszawie własną, cieszącą się znakomitą opinią szkołę realną. W 1844 roku założył i wydawał „Bibliotekę Matematyczno-Fizyczną” wspólnie z A. Czajewiczem, której celem było dostarczenie studiującym podręczników na wysokim poziomie. W 1888 r. wraz z E. W. Natansonami oraz W. Gosiewskim wydano pierwsze czasopismo w Polsce pt. „Prace Matematyczno-Fizyczne”, a od 1897 roku „Wiadomości Matematyczne”. Był pierwszym prezesem Rady Naukowej powstałych w Warszawie w 1906 roku Kursów Naukowych (później Wolna Wszechnica Polska). W 1915

roku otrzymał tytuł profesora matematyki Uniwersytetu Warszawskiego.

W bogatym dorobku naukowym S. Dicksteina występują również prace z dziedziny probabilistyki. W 1901 roku przedstawił pracę pt. „Kilka uwag o określeniu prawdopodobieństwa matematycznego”, a w 1910 wspólnie z A. B. Danielewiczem „Zarys arytmetyki politycznej”. Na treść tej książki złożyły się następujące zagadnienia: rachunek procentowy, niektóre wiadomości z algebry i analizy, zasady rachunku prawdopodobieństwa, gry losowe. Statystyka, ubezpieczenie, tablice.

Marian Smoluchowski (1872-1917) był fizykiem, który stosował aparat rachunku prawdopodobieństwa do badania zjawisk fizycznych. Szczególnie znane jest w literaturze probabilistycznej tzw. równanie Einsteina-Smoluchowskiego, nazywane często równaniem Chapmana - Kołmogorowa. Wyniki Smoluchowskiego z rachunku prawdopodobieństwa dotyczą procesów stochastycznych - bardzo nowoczesnego działu teorii prawdopodobieństwa.

Antoni Łomnicki (1888-1941), profesor Politechniki Lwowskiej, trzykrotnie piastował funkcję dziekana, w latach 1938/39 prorektora. Był wspaniałym dydaktykiem, prekursorem matematyki stosowanej. Prowadził badania naukowe z rachunku prawdopodobieństwa i kartografii matematycznej. Jego praca „Nouveaux fondaments du calcul des probabilités”, *Fundamenta Mathematicae* 4, 1923, jest pionierską próbą ujęcia prawdopodobieństwa teorio-mnogościowo i pojęcia miary. Wydał podręcznik „Kartografie matematyczne”, Lwów, 1927.

Współtworzył „Przegląd Statystyczny” organ PTS jako członek Komitetu Redakcyjnego (1937-1939).

5. Statystyka w pierwszej połowie XX wieku

Rozwój statystyki i rachunku prawdopodobieństwa w bieżącym stuleciu, a zwłaszcza pod odzyskaniem niepodległości nastąpił szerokim frontem we wszystkich ośrodkach uniwersyteckich w Polsce.

W zakresie teorii prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej niezmiernie istotny wkład o zasięgu światowym wnieśli m.in.: Stefan Mazurkiewicz, Jerzy Sława - Neyman, Hugo Steinhaus, Jan Czekanowski, Jan Wiśniewski, Marek Fisz, Oskar Lange.

Stefan Mazurkiewicz (1888-1945), profesor matematyki i statystyki w Uniwersytecie Warszawskim. Od 1919 r. Członek Rady Polskiej Akademii Umiejętności i prezes Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Jest On współautorem mocnego prawa liczb. Napisał m.in. „Podstawy rachunku prawdopodobieństwa” (na podstawie rękopisów pozostałych po śmierci autora opracował do druku I. Łoś (1956)).

Jerzy Splawa-Neyman (1894-1981), profesor matematyki i statystyki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie i począwszy od 1938 r. Uniwersytetu Kalifornijskiego w Berkeley. (por. fot. obok). Jest on m.in. jednym z twórców teorii sprawdzania hipotez statystycznych, teorii pobierania prób reprezentacyjnych,

teorii epidemii, ubezpieczeń społecznych, teorii estymacji przedziałowej, analizy statystycznej bloków zrandomizowanych i kwadratów łacińskich, teorii normalnych estymatorów. Jego dorobek obejmuje 160 pozycji. Z długiej listy prac należy wymienić: „Zarys teorii i praktyki badania struktur ludności metodą reprezentacyjną” (1933); „Outline of Theory of Statistical Estimation Based on the Classical Theory of Probability” (1937) oraz „Zasady rachunku prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej”, (1969).

Hugo Steinhaus (1887-1972), profesor matematyki na Uniwersytecie we Lwowie i Wrocławiu. (por. fot. obok) W 1926 założył wraz z S. Banachem czasopismo „Studia Mathematica”. W zakresie statystyki dążył do zbudowania aksjomatycznej teorii prawdopodobieństwa opartej na teorii miary. Uważany jest za prekursora teorii gier. Przygotowując normę statystycznej kontroli jakości badał wraz z J. Oderfeldem i S. Zubrzyckim rolę reguły Bayesa i wykazał, że wnioskowanie statystyczne oparte na tej regule wolne jest od mankamentów niektórych sposobów klasycznego wnioskowania statystycznego. Wprowadził do antropologii nowe metody tzw. Taksonomie wrocławskie.

Jego dzieła inspirowały rozwój teorii procesów stochastycznych. Napisał m.in. „Les probabilites d'énombrables et leur rapport a la theorie de la mesure” (1923), „Kalejdoskop matematyczny”(1938); „Elementy nowoczesnej matematyki dla inżynierów” (współautor, redaktor, 1971). Był redaktorem „Studia Mathematica” (1929-1972) z S. Banachem, „Nowej Książki Szkockiej” (1946-1958) z E. Marczewskim, „Zastosowań Matematyki (1953-1972).

Jan Czekanowski (1882-1965) profesor Uniwersytetu Lwowskiego (1913-1941) i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, kierownik Katedry Antropologii i Etnografii, Katedry Antropologii UAM w Poznaniu, członek rzeczywisty PAN, członek Polskiego Towarzystwa Statystycznego, Polskiego Towarzystwa Biometrycznego (por. fot. obok). Jego największe osiągnięcia w statystyce to wprowadzenie do analizy nowej metody taksonomicznej. Istota tej

metody polega na porządkowaniu i podziale przedmiotów badań poprzez grupowanie badanych jednostek w możliwie najbardziej jednorodny zespół. Wyniki badań zawarł w książce pt. „Zarys metod statystycznych w zastosowaniu do antropologii” 1913. Warto podkreślić, że jest to pierwszy polski podręcznik o współczesnych metodach analizy danych i interpretacji wyników. Należy zauważyć, że G.U. Yale opublikował tylko dwa lata wcześniej podręcznik statystyki matematycznej pt.: „An introduction to the theory of Statistics”. Metoda Czekanowskiego wyprzedziła o ćwierć wieku metody angloamerykańskie. Matematycy wrocławscy K. Florek, J. Łukaszewicz, J. Perkal, H. Steinhaus, S. Zubrzycki, wykorzystując metodę Czekanowskiego stworzyli tzw. „taksonomię wrocławską” w 1951 roku, publikując w Przeglądzie Antropologicznym nr 17. Czekanowski zajmował się również slawistyką i w 1927 roku napisał pierwszy szkic statystyczno-językowy oparty na syntezach grupowania polskich gwar ludowych ułożonych przez K. Nitcha.

Jan Wiśniewski (1904-1939), wykładowca statystyki w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, pracował w Instytucie Badań Koniunktur Gospodarczych i cen w Katedrze Statystyki. W roku akademickim 1939/30 studiował w Harvard University Cambridge Massachusetts, które ukończył z promocją Adgradum Magister In Artibus.

Jego dorobek naukowy obejmuje około 100 prac publikowanych w Journal of the American Statistical Association, Journal of the Royal Statistical Society, Biometrika, Kwartalniku Statystycznym. (por. fot. obok). Do jego najważniejszych prac należy zaliczyć: „Metody badania tendencji wieloletniej (trendu) w szeregach gospodarczych”, „Wskaźnik produkcji przemysłowej w Polsce” (1938), „Rozkład dochodów według wysokości”(1925), „Popyt w zależności od rozkładu dochodów”(1935). Wiśniewski był członkiem Polskiego Towarzystwa Statystycznego, Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego, Econometric Society. Był sekretarzem Komitetu Redakcyjnego Przeglądu Statystycznego organu PTS (1937-1939).

Marek Fisz (1910-1963) profesor Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Matematycznego PAN, Uniwersytetu w Seattle, Uniwersytetu Stanforda, Uniwersytetu Columbia, Uniwersytetu w Nowym Jorku. W latach 1947-1951 był naukowym doradcą w zakresie losowych metod pobierania prób w GUS. Opublikował 41 prac i sześć książek z zakresu teorii pobierania próby i kontroli jakości produkcji. Zajmował się również własnościami funkcji prób w procesach stochastycznych, własnościami rozkładów nieskończenie podzielnych. Największym Jego osiągnięciem było napisanie polskiego podręcznika pt.: „Rachunek prawdopodobieństwa i statystyka matematyczna” (PWN. 1954, s. 374), który w zmienionej wersji został opublikowany w 1969 r. w języku angielskim

– Probabilist theory and mathematical statistics, J. Wiley, Nowy Jork, s. 675.

Oskar Lange (1904-1965) profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Akademii Handlowej w Krakowie, Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu w Chicago. Bibliografia jego prac obejmuje ponad 140 pozycji. Wyodrębnimy następujące: „Statystyczne badania koniunktury gospodarczej” (1932); „Teoria statystyki” (1952); „Wstęp do ekonometrii” (1961), „Statistical estimation of parameters process” (1955). Od 1939 r. należał do Fellows of Econometric Society i pełnił funkcję redaktora naczelnego „Econometrica”. Lange należał do współtwórców ekonometrii.

W zakres badań statystyczno-demograficznych największy wkład w rozwój podstaw teoretycznych wnieśli:

Józef Buzek (1873-1936), profesor prawa na Uniwersytecie Lwowskim, jeden ze współzałożycieli i dyrektor Głównego Urzędu Statystycznego (1918-1929). Wydał m.in. prace: „Administrację gospodarstwa społecznego” (1913); „Pogląd na wzrost ludności ziem polskich w wieku XIX” (1915); „Problemat równowagi budżetu państwowego w świetle statystyki finansowej” (Kwartalnik Statystyczny (1923).

Samuel Fogelson (1905), zginął w czasie drugiej wojny światowej. Należy wyróżnić prace: „Matematyczną teorię ludności” (1932); „Miary koncentracji i ich zastosowanie” (1933); „O interpretacji i zastosowalności miar korelacji” (1934); „Z badań nad demografią Polesia i Wołyńia” (1938).

Ludwik Krzywicki (1859-1941) jeden ze współzałożycieli GUS i jego wiceprezes, dyrektor Instytutu Gospodarstwa Społecznego, profesor w Uniwersytecie Warszawskim, w Wyższej Szkole Handlowej oraz Wolnej Wszechnicy Polskiej. Dorobek Krzywickiego jest stosunkowo duży i wymienimy tylko niektóre z jego prac: „Przyczynek do krytyki teorii Malthusa” (1887), „Przyczynek do statystyki dla ludności prawosławnej w byłym Królestwie Polskim” (1924), „Przyczynki do wyświecenia stosunków ludnościowych w Polsce za pierwszych Piastów” (1938).

Marcin Nadobnik (1883-1953), profesor statystyki w Uniwersytecie Poznańskim i Wyższej Szkole Handlowej. W latach 1909-1919 pracował w Biurze Statystycznym Wydziału Krajowego we Lwowie, w 1919 objął stanowisko naczelnika Wydziału GUS. Był autorem wielu prac m.in.: „Pierwszy spis ludności w Polsce” (1922); „Obszar i ludność Polski” (1929), „Statystyka teoretyczna” (1929); „Wyludnianie się wsi wielkopolskiej” (1939). Pracując we Lwowie opublikował szereg prac m.in. w „Wiadomościach Statystycznych” (1910, 1911, 1912).

Edward Szturm de Sztrem (1885-1962), dyrektor GUS (w latach 1929-1939), profesor statystyki i demografii w Akademii Nauk Politycznych i w Szkole Głównej Planowania i Statystyki.

Wydał m.in. „Kształtowanie się cen na ważniejsze artykuły rolne w Polsce” (1927); „Elementy demografii” (1956), „Atlas statystyczny Polski” (1941). Był członkiem m.in. Towarzystwa Ekonomistów i Statystyków Polskich, Królewskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Londynie i Towarzystwa Ekonomicznego USA, w latach następnych Międzynarodowego Instytutu Statystycznego.

Stefan Szulc (1881-1956), pracownik, a od roku 1945 prezes GUS, profesor statystyki i demografii w Wolnej Wszechnicy Polskiej, w Uniwersytecie Warszawskim i w Szkole Głównej Planowania i Statystyki. Dorobek jego jest znaczny, przygotował m.in. „Dawne tablice wymieralności Królestwa Polskiego i Miasta Warszawy” (1928); „Ruch naturalny ludności w latach 1895-1935” (1936) oraz podręcznik „Metody Statystyczne” (1952).

Rajmund Buławski (1892-1947), wykładowca Uniwersytetu Poznańskiego, pracownik GUS. Przygotował m. in. „Projekt drugiego polskiego spisu powszechnego na tle doświadczeń spisu z roku 1921 oraz praktyki zagranicznej” (1930); „O istocie statystyki-zbiorowości statystyczne - statystyka życia społecznego w systemie nauki” (1960).

Zygmunt Limanowski (1877-1943), profesor Wyższej Szkoły Handlowej, później Szkoły Głównej Handlowej. Od 1918 r. był zatrudniony w Biurze Statystycznym we Lwowie. Służył w Legionach w czasie I wojny światowej. W latach 1917-1920 sprawował funkcję naczelnika Wydziału Statystycznego Powszechnej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych a w okresie 1921-1929 był naczelnikiem Wydziału Statystycznego Warszawy. W latach 1937-1939 był przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego „Przeglądu Statystycznego” organu Polskiego Towarzystwa Statystycznego. Od 1935 roku był członkiem Międzynarodowego Instytutu Statystycznego. W latach 1942-1943 wykładał w Miejskiej Szkole Handlowej tj. tajnej Głównej Szkole Handlowej. Opublikował skrypt pt.: „Teoria statystyki” (1937/38), przełożył na język angielski książkę G. Yale’a pt.: „Wstęp do teorii statystyki” uważaną za kompletny, pierwszy polski podręcznik statystyki teoretycznej. Był redaktorem roczników i miesięczników statystycznych Warszawy (1921-1924).

Jan Piekalkiewicz (1892-1943), profesor statystyki w Szkole Nauk Politycznych w Warszawie. W latach 1915-1918 prowadził badania statystyczne w Rosji, gdzie w 1917 r. kierował Wydziałem Statystyki w Piotrogradzie. W 1919 r. wrócił do Polski. W 1920 organizował dział statystyki finansowej, kredytowej, komunikacyjnej GUS i pracował przy spisie powszechnym w 1921 r. W okresie 1923-1933 był naczelnikiem Wydziału Statystyki Finansów w Samorządzie GUS, w 1927 r. był członkiem Komisji Statystyki Ligi Narodów, a od 1933 r. referentem Statystyki Finansowej Międzynarodowego Instytutu Statystycznego. Był autorem i redaktorem wielu prac m.in. „Statystyka miejska w Polsce” (1930), „Sprawozdanie z badań składu ludności robotniczej w Polsce metodą reprezentacyjną” (1934), członkiem Komitetu Redakcyjnego Przeglądu Statystycznego,

organu Polskiego Towarzystwa Statystycznego (1937-1939).

Leon Waściszewski (1886-1935), profesor Uniwersytetu Lubelskiego, przewodniczący Komisji Statystycznej w Lublinie. Zainteresowania Jego dotyczyły głównie zagadnień związanych z ekonomiką rolną i organizacją ubezpieczeń. Brał czynny udział w pracach polskiej „Komisji Likwidacyjnej do spraw Królestwa Polskiego” oraz w pracach tzw. „Narady Ekonomicznej i Rozrachunkowej” jako kierownik działu rolniczo-ekonomicznego. Opublikował m.in. następujące prace: „Ewolucja produkcji rolnej w Królestwie Kongresowym” (1919), „Dziedziny statystyki agrarnej” (1920), „Rys statystyczny organizacji i leczenia kas chorych z 12 diagram w tekście” w Biblioteka Związku Kas Chorych t. 30 (1933), „Statystyka. Teoria metody statystycznej” (1930).

Jan Rutkowski (1886-1949), profesor Uniwersytetu Poznańskiego, kierownik Katedry Historii Gospodarczej Wydziału Prawno-Ekonomicznego. Opublikował szereg prac głównie z zakresu historii gospodarczej i statystyki społeczno-ekonomicznej, m.in. „Statystyka zawodowa ludności w Polsce w drugiej połowie XVI wieku” (1918), „Badanie nad podziałem dochodów w Polsce w czasach nowożytnych” (1923), „Zarys gospodarczy dziejów Polski w czasach przedrozbiorowych” (1923). Jest autorem podręcznika „Historia gospodarcza Polski” (1946), uważanego za pierwszą w nowej literaturze syntezę dziejów gospodarki Polski z zastosowaniem metod statystycznych.

Edward Strzelecki (1894-1967), profesor Szkoły Głównej Planowania i Statystyki, dyrektor Instytutu Gospodarstwa Społecznego, współtwórca polskiej szkoły badań społecznych, wiceprezydent m. stołecznego Warszawy (1945-1952), członek zarządu Polskiego Towarzystwa Statystycznego od 1937 r. Opublikował wiele prac poświęconych badaniom statystycznym, a głównie praktyce społecznej, m.in. „Warunki życia robotniczego w Warszawie, Łodzi i Zagłębiu Dąbrowskim w świetle ankiet z 1927 r.” (1929), „Szacunek ludności zbędnej w gospodarstwach chłopskich” w książce „Struktura społeczna wsi polskiej”(1937), „Bezrobocie wśród chłopów” (współautorzy L. Landau, J. Pański) (1939), „Młodzież sięga po pracę” (współautorzy K. Karniłowicz, L. Landau) (1938).

Edward Rosset (1897-1989), wykładowca w filii Wolnej Wszechnicy Polskiej w Łodzi, profesor Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Łodzi, jej dziekan, prorektor i rektor i Uniwersytetu Łódzkiego, naczelnik Wydziału Statystycznego w Łodzi (1922-1939), członek Polskiego Towarzystwa Statystycznego od 1937 roku. Był autorem szeregu prac m.in. „Łódź miasto pracy” (1929), „Zagadnienia gospodarki samorządowej m. Łodzi” (1926), „Samorząd łódzki w walce z głodem mieszkalnym” (1930), „Alkoholizm w Łodzi w świetle badań statystycznych” (1925), „Prostytucja i choroby weneryczne w Łodzi” (1931), „Proletariat łódzki w świetle badań demograficznych” (1930), „Prawa demograficzne wojny” (1933). Pozostały dorobek naukowy jest

bardzo bogaty i obejmuje problemy demograficzne w tym 15 obszernych rozpraw oraz ponad 100 artykułów. Z ważniejszych jego dzieł należy wymienić „Proces starzenia się ludności” (1959), „Ludzie starzy – studium demograficzne” (1967). Edward Rosset przeszedł do historii nauki polskiej jako wybitny statystyk i demograf.

W okresie pierwszego 50-lecia naszego wieku działało wielu przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, którzy w swych badaniach na szerszą skalę wykorzystywali metody statystyczne, przyczyniając się jednocześnie do ich rozwoju. Wzmogły się w tym okresie wykłady ze statystyki na większości fakultetach w uczelniach wyższych, zwłaszcza wydziałach ekonomicznych. Przeważała tam tematyka związana z oceną i analizą społeczno-gospodarczą. Równocześnie z tym kierunkiem wykładano również statystykę matematyczną z szeroko rozumianym wnioskowaniem statystycznym.

Polscy uczeni w każdym okresie, począwszy od XV wieku, wnosili istotny wkład w rozwój podstawowych pojęć i teorii współczesnej dyscypliny którą nazywamy statystyką.

7. Uwagi końcowe

Niezwykle szeroki i różnorodny dorobek przedstawionych statystyków zawiera pionierskie prace z zakresu statystyki. Wiele jego prac nie ujrzało światła dziennego z wielką szkodą dla rozwoju myśli i teorii statystyki. Prezentowane osiągnięcia statystyków polskich pozwalają na jednoznaczne określenie rodowodu statystyki, a przede wszystkim wskazanie zaszczytnego miejsca polskich autorów i uczonych w rozwoju statystyki jako dyscypliny naukowej. Dziedzina badań teoretycznych i metodologicznych w Polsce charakteryzowała się wyjątkowo wysoką aktywnością, zarówno w okresie rozbiorów jak i okresie międzywojennym. Zauważmy w tym miejscu, że warunki polityczne, rozbiory Polski i brak własnej państwowości do 1918 roku stanowiły poważną barierę dla rozwoju polskiej statystyki.

„Myślenie w kategoriach statystyki będzie kiedyś równie niezbędne do skutecznego wykorzystywania praw obywatelskich, jak umiejętność czytania i pisanie”

Herbert George Wells (1866-1946)

„Prace naukowe nie są formułowane na mocy autorytetu ani uzasadniane przez wiarę czy średniowieczną filozofię. Jedyńm sądem odwoławczym do nowej wiedzy jest statystyka”

Prasanta Chandra Mahalanobis (1893-1972)

Literatura

1. Berger J., Roczniki statystyczne ziem polskich z lat 1913-1917 [w:] Rozwój myśli i instytucji statystycznych na ziemiach polskich, Wiadomości Statystyczne t. 42, 1994, s.150-153
2. Berger J., Badania statystyczne na ziemiach polskich do 1918 roku, Wiadomości Statystyczne, t. 46, GUS Warszawa 1995, s. 40-49
3. Berger J., Domański Cz., Kwiatkowski S., Sylwetki statystyków polskich, PTS, GUS Warszawa 1993
4. Domański Cz., Jubileusz Polskiego Towarzystwa Statystycznego [w:] Tradycje i obecne zadania statystyki w Polsce (red. A. Zeliaś), Wyd AE, Kraków 2004, s. 9-22
5. Domański Cz., Jerzy Sława-Neyman - filar statystyki matematycznej XX wieku. Przegląd Statystyczny t. 54 nr. 3, m(2007) s. 8-14
6. Łukaszewicz J., Pierwsze publikacje statystyczne[w:] Rozwój myśli i instytucji statystycznych na ziemiach polskich, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, Warszawa 1994, s. 62-70
7. Rozwój polskiej myśli statystycznej, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1968 (wybór pism E. Rosset, przedmowa S. Konterowicz)
8. Rosset E., Historia statystyki (skrypt), Łódź 1950
9. Rosset E., Rozwój demografii w Polsce, Wiadomości Statystyczne 1967, nr 10 (78)
10. Rozwój myśli i instytucji statystycznych na ziemiach polskich, Biblioteka Wiadomości Statystycznych, GUS-PTS, Warszawa 1994
11. Strzelecki E., Kilka uwag o podziale zawodowym ludności Warszawy w 1827 r. „Przegląd Statystyczny”, 1956, nr 1, s. 67-81
12. Szulc S., Dawne tablice wymieralności Królestwa polskiego, Kwartalnik Statystyczny, GUS, 1928, z.2
13. Załęski W., Teoria statystyki w zarysie, Część I: Zasady ogólne i część historyczna, Warszawa 1884, s. 105
14. Zając K., 90-lecie Polskiego Towarzystwa Statystycznego – historia, osiągnięcia i perspektywy [w:] Tradycje i obecne zadania statystyki w Polsce (red. A. Zeliaś), Wyd. AE Kraków 2004